

STRUKTURNE RANLJIVOSTI DELAVCEV MIGRANTOV V KMETIJSTVU

Pregledni znanstveni članek | 1.02
Datum prejema: 16. 2. 2022

Izvleček: Avtorici na primeru izbranih režimov delovnih migracij v ZDA, Kanadi in Evropi prikažeta strukturne ranljivosti in rasizme, ki jih doživljajo delavci migranti v kmetijstvu. Pri tem se osredotočata tako na političnoekonomske okoliščine v družbah izvora in sprejema kot tudi na konkretne prikaze življenjskih pogojev delavcev migrantov v kmetijstvu. Te obravnavata z vidika vedno bolj omejevalnih nacionalnih mejnih režimov in vpetosti kmetijske panoge v globalne procese strukturnih neenakosti. Strukturne razsežnosti izkušenj te skupine migrantov obravnavata glede na njihovo etnično, rasno in razredno pripadnost.

Ključne besede: delavci migranti v kmetijstvu, migracijske politike, programi rekrutacije, strukturno nasilje, strukturna ranljivost, rasizem

Abstract: Through selected cases of labour migration regimes in the USA, Canada and Europe, the authors discuss structural vulnerabilities and racisms experienced by migrant workers in agriculture. They focus on political-economic circumstances both in countries of origin and receiving countries, as well as on the concrete living conditions of migrant farmworkers. These contexts are discussed from the viewpoint of increasingly restrictive national border regimes and the embeddedness of the agricultural sector into global processes of structural inequalities. Structural dimensions of the position of this group of migrants are addressed through their ethnic, racial, and class belonging.

Keywords: migrants-farmworkers, migration policies, recruitment programs, structural violence, structural vulnerability, racism

Uvod

Avtorici se v zadnjem desetletju raziskovalno ukvarjajo s tematikami, ki na različne načine obravnavajo pojave oziroma skupine ljudi iz naslova besedila: prva avtorica predvsem na polju migracijskih študij v okviru raziskav izkušenj migrantk, ljudi na poti in napotnih delavcev iz tretjih držav, druga pa zlasti na področju imaginarijev kmetijskega razvoja pri kmečkem prebivalstvu ter konfliktnih, solidarnih in ambivalentnih odnosov med generacijami in spoloma na družinskih kmetijah v kontekstu radikalnih družbenih sprememb. Rasizem kot predmet obravnave tematske številke sicer ni bil eksplicitno predmet najinega raziskovanja, a sva ga pri pisanju soavtorskih besedil v zadnjih letih identificirali na primer pri presoji politik delovne mobilnosti in delovnih migracij, ki ljudi še vedno razporejajo kot bolj ali manj upravičene do gibanja čez meje nacionalnih držav (Knežević Hočevar in Cukut Krilić 2019).

Na tematiko rasizma sva naleteli tudi pri presojanju vsebin in metod programov opismenjevanja na področju duševnega zdravja. Pokazalo se je namreč, da je določena gradiva tovrstnih programov nujno preoblikovati, in sicer ne le glede na domnevne specifične potrebe skupin, kot so na primer avstralski aborigini ali druge skupine t. i. avtohtonih prebivalcev, temveč je ravnanja teh skupin prebivalstva nujno razumeti tudi v okviru rasizma, nasilja ter različnih travm in izgub, ki so jih ti doživljali po kolonizaciji (Knežević Hočevar in Cukut Krilić 2021). Izhodiščna

ambicija pričujočega prispevka je osvetliti ravno tovrstne strukturne neenakosti in rasizme skozi prizmo položaja migrantov, ki delajo v kmetijstvu.¹ Na mednarodni ravni je zlasti v Kanadi, ZDA in v Evropi v zadnjih dveh desetletjih prišlo do porasta raziskav, v katerih so raziskovalci različnih akademskih ozadij proučevali položaj migrantov, ki delajo v kmetijstvu. Vendar pa Russell King, Aija Lulle in Emilia Melossi (2021) sorazmerno pozno zanimanje raziskovalcev na polju migracijskih študij za ruralna področja pripisujejo dejstvu, da so bila ta praviloma obravnavana kot območja odseljevanja. Šele v zadnjih desetletjih smo namreč zaradi naraščajoče intenzivnosti kmetijske proizvodnje priča tudi naraščajočemu priseljevanju delovnih migrantov v ruralna območja. Sistematični pregled študij o delu migrantov v sektorju proizvodnje hrane v Evropi (Rye in Scott 2018) je pokazal, da se je od 90. let 20. stoletja naprej v tem sektorju kazala vedno večja potreba po delu migrantov. Pri njihovi rekrutaciji sta avtorja pregleda tovrstnih raziskav izpostavila ključen pomen nacionalnih držav in posrednikov na trgu delovne sile. Vendar je bila

¹ Mednarodni migrantski delavci so po uradni definiciji Mednarodne organizacije dela opredeljeni kot osebe, ki so formalno vključene v delovno silo v državi, v kateri običajno živijo (ne glede na to, ali so zaposleni ali brezposelni), a v tej državi niso bili rojeni (ILO 2021). V praksi so med njimi ljudje, ki imajo zakonito pravico do dela in bivanja v neki državi, kot tudi tisti delavci, katerih pravni status ni urejen. Spadajo med t. i. nedokumentirane migrante, ki pa jih statistike o delavcih ne zajamejo (Sargeant 2009).

* Sanja Cukut Krilić, dr. socioloških znanosti, znanstvena sodelavka, ZRC SAZU, Družbenomedicinski inštitut; sanja.cukut@zrc-sazu.si.

** Duška Knežević Hočevar, dr. zgodovinske antropologije, višja znanstvena sodelavka, ZRC SAZU, Družbenomedicinski inštitut; duska@zrc-sazu.si.

integracija delavcev migrantov na ruralnih območjih pogosto težavna, saj je bil poudarek politik prav na »potrebi« po njihovem delu, manj pa na potrebah te praviloma slabo plačane in pogosto izkoriščane skupine. Hkrati ne gre spregledati dejstva, da je kmetijstvo odločujoče vezano na sam fizični prostor, kakovost zemlje, letni čas in seveda na podnebje, pa tudi, da sezonska narava dela v kmetijstvu v veliki meri pogojuje »potrebo« po kratkoročnih, začasnih in posledično prekarnih zaposlitvenih aranžmajih mobilnih delavcev (Sargeant 2009; King idr. 2021).

Hilal Elver in Melissa Shapiro temeljne ugotovitve raziskav položaja migrantov v sektorju kmetijstva povzameta takole:

Študije primerov po svetu so razkrile nečloveške pogoje dela in zanemarjanje tematike s strani vlad, zlasti ko gre za nedokumentirane delavce migrante in rasizirane manjšine, kar zlasti velja v neformalni ekonomiji. Nedokumentirani migranti praviloma trpijo zaradi najhujših oblik zlorab na delovnem mestu, vključno s sodobnimi oblikami suženjstva, kot so prisilno delo, zaslužnjevanje zaradi dolgov delodajalcu in trgovanje z ljudmi. (Elver in Shapiro 2021: 87)

Čeprav je bil položaj posameznih skupin migrantov na trgu dela v zadnjem desetletju deležen precejšnje raziskovalne pozornosti tudi v Sloveniji – prednjačile so na primer analize procesov njihovega vključevanja na trg dela v okoliščinah naraščajoče prekarnosti (Medvešek idr. 2009; Medica in Lukič 2011; Pajnik 2012), s perspektive spola (Cukut Krilić 2009; Pajnik in Bajt 2013), v okoliščinah neformalne ekonomije v zasebnih gospodinjstvih (Hrženjak 2018, 2019) ter z vidika izkušenj prisilnih migrantov (Vrečer 2007) – pa migranti, ki delajo v kmetijstvu, še niso bili deležni bolj poglobljene raziskovalne obravnave. Izjema je raziskava Martine Bofulin (2016), ki v svoji analizi procesa migracij iz Kitajske v Slovenijo navaja pogovor s svetovalko na Zavodu Republike Slovenije za zaposlovanje, v katerem je ta povedala, da so migranti iz Kitajske v okoliščinah dokajšnje nasičenosti trga dela s kitajskimi kuharji v Sloveniji začeli iskati zaposlitve tudi v sektorju kmetijstva.

Čeprav na prisotnost pojava zaposlovanja »tuje« delovne sile v kmetijstvu v Sloveniji, najpogosteje sezonskih oz. začasnih delavcev migrantov, opozarjajo številni dokumenti (npr. Postopek najema tujih sezonskih delavcev; glej Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije 2018), ni pretirana ocena, da tovrstnih raziskav ni. Redke omembe potreb po sezonskih delavcih iz tujine se pojavljajo v raziskavah o družinskem kmetovanju, zlasti v kontekstu kroničnega pomanjkanja »domače delovne sile« (npr. Knežević Hočevar 2013).

Pričujoče besedilo v tem oziru predstavlja prvi skromen poskus doslednejšega prikaza položaja migrantov v sektorju kmetijstva skozi prizmo rasizma in z njim povezanih procesov družbenih izključevanj. Pri tem je smiselno opozoriti, da je za razumevanje sodobnih tržnih sistemov prehranske oskrbe v Evropi in Severni Ameriki nujno ra-

zumeti njihovo umeščenost v kolonialne in suženjske režime, katerih sestavni del je tudi oblikovanje rasno določenih predstav o t. i. nesvobodnih delavcih (Rogaly 2021). Prav razmah neoliberalnega kapitalizma je po Genevieve LeBaron (2013) namreč okrepil različne oblike nesvobodnih delovnih razmerij, saj se z ohranjanjem varnosti kapitala (angl. *capital security*) zmanjšuje varnost na trgu dela za določene skupine ljudi. Nacionalne države s politikami na trgu dela in na področju priseljevanja regulirajo in preprečujejo nesvobodna delovna razmerja, hkrati pa njihove politike na področju delovne mobilnosti, trga dela in regulacije delovanja podjetij lahko vzpostavljajo tudi pogoje za nesvobodno delo (LeBaron in Phillips 2017). Primeri tovrstnih politik so zgolj začasen pravni status v novi državi in težavna pot do trajnejšega statusa, podstandardni delovni pogoji in socialna zaščita ter omejitve mobilnosti oziroma delovnega statusa delavcev (na primer vezanost na delodajalca), pri čemer so pomembne zgodovinske, pa tudi sodobne strukture diskriminacij, rasizmov in nacionalizmov, ki na spolni, rasni, razredni in etnični osnovi vzdržujejo socialno in ekonomsko izključenost migrantov kot delavcev (Collins in Bayliss 2020; Mooten 2021).

Oblike rasizma v sodobnem kmetijstvu so raznolike: utemeljene so lahko v razlikah glede na lastništvo zemlje, v neenakosti pri dostopu do hrane za različne skupine ljudi in v različnih investicijah v infrastrukturo na kmetijskih področjih, a njihova celovita obravnava presega okvire tega besedila. V pričujočem besedilu se avtorici osredotočava na sodobnejše manifestacije rasizma v politikah rekrutacije ter v delovnih in življenjskih pogojih delavcev migrantov v kmetijstvu. Tozadevno je namen besedila s pregledom znanstvene literature, ki obravnava tematiko rasizma in delavcev migrantov v kmetijstvu, opozoriti na politično dimenzijo samih programov za rekrutiranje delavcev v tej panogi, obenem pa tudi pokazati, kako se različne razsežnosti migracijskih politik kažejo v konkretnih načinih nadzora in omejevanja njihovih pravic in kako se ti izkazujejo v vsakdanjem življenju delavcev migrantov v kmetijstvu.

V nadaljevanju se osredotočava na kontrastne primere obravnave delavcev migrantov v kmetijstvu v treh državah: ZDA, Kanadi in Italiji. Prvi dve sta izbrani zaradi razvitih državnih shem rekrutiranja sezonskih delavcev v kmetijstvu: programa H2-A v ZDA ter Programa sezonskih delavcev v kmetijstvu² v Kanadi (ILO 2020). V obeh državah imajo sezonski programi za tuje delavce v kmetijstvu dokaj dolgo tradicijo: program Bracero, predhodnik programa H2-A za mehiške delavce v kmetijstvu, se je začel izvajati leta 1942, Program sezonskih delavcev v kmetijstvu v Kanadi pa leta 1966. V Italiji se je množičnejše zaposlovanje delavcev migrantov v kmetijstvu začelo pozneje, saj smo zlasti v zadnjih treh desetletjih pričča ve-

² V izvorniku se program imenuje *Seasonal Agriculture Worker Program*.

dno bolj intenzivnemu kmetovanju, kar je pogojevalo tudi potrebo po zaposlovanju delavcev migrantov v tej panogi.³ Hkrati pa je v tej državi v zadnjih dveh desetletjih vedno bolj prisoten trend priseljevanja, in ne zgolj izseljevanja.⁴ Italijanski primer je vreden pozornosti tudi zaradi široko razširjenega nezakonitega rekrutiranja delavcev migrantov v kmetijstvu, t. i. sistema *caporalato*, ki vpliva tudi na delovne in življenjske pogoje delavcev v kmetijstvu in je eden od skrajnejših primerov njihovega izkoriščanja (Perrotta in Sacchetto 2014; Corrado idr. 2018).

Sprva se osredotočava na izbrane programe v ZDA in Kanadi, ki so bili po drugi svetovni vojni oblikovani kot del nacionalnih režimov delovnih migracij v panogi kmetijstva, in na mehanizme rekrutiranja delavcev v kmetijstvu v Italiji. Nato z nekaterimi primeri iz teh držav ponazoriva delovne in življenjske pogoje delavcev migrantov v kmetijstvu. V članku ne presojava le vprašanja individualne ranljivosti te skupine delavcev, temveč tudi njene strukturne razsežnosti, ki jih obravnava glede na njihovo etnično, rasno in razredno pripadnost.

Navsezadnje velja poudariti, da ranljivost ni objektivna značilnost določene skupine ljudi. Ranljivost je relacijski koncept, ki se nanaša na eni strani na delovalnost delujočega subjekta, na drugi strani pa na strukturne okoliščine, ki njegovo delovalnost omejujejo (Laidlaw 2010), oziroma na kompleksne mehanizme, ki stopnjujejo neenakosti in ranljivosti določene skupine ljudi v lokalnem okolju (Fawcett 2009; Virokannas idr. 2018; Škraban idr. 2020). Še več, raziskave potrjujejo, da prav neenakopravnosti in včasih nasilni globalni migracijski režimi oblikujejo in vzdržujejo strukturne ranljivosti, ki vplivajo na zdravje migrantov in uokvirjajo njihove življenjske izbire (Quesada idr. 2011; Carruth idr. 2021).

Rekrutacija in življenjski pogoji migrantov v sektorju kmetijstva: izbrani primeri

Politike rekrutacije delavcev v kmetijstvu

Četudi se v laičnem govoru izraz »plantaža« prevladujoče povezuje z obdobjem suženjstva, je Nelson Carrasquillo

3 Do podobnega premika in posledično vedno večjega opiranja na delo migrantov v kmetijstvu je prišlo tudi v Grčiji in Španiji (Corrado idr. 2018). Jaka Repič (2007, 2010) v analizi migracijske politike v Španiji poudari, da so migranti iz Maroka, Alžirije in Senegala s svojim delom v gradbeništvu in intenzivnem poljedelstvu v velikih rastlinjakih ter v panogi pridelave sadja, predvsem agrumov, omogočili hiter gospodarski razvoj regij na jugu Španije. Vendar pa so kljub zaposlitvi, ki je bila pogosto le delno formalizirana, ostajali na družbenem obrobju.

4 King (2000) govori o t. i. mediteranskem modelu migracij, ko se poleg nekdanjega prevladujočega izseljevanja vedno bolj pojavlja tudi trend priseljevanja v državo. Zaradi sezonskega značaja večine prevladujočih ekonomskih sektorjev v teh državah (intenzivno kmetijstvo, ribištvo, turizem, gradbeništvo ipd.) se poveča povpraševanje po »prožni delovni sili«, ki je na voljo takrat, ko jo delodajalci potrebujejo.

(2011) prepričan, da je mehanizem njenega delovanja v smislu temeljne odvisnosti delavcev od delodajalcev še vedno prisoten, saj ga v veliki meri utrjujejo prav politike rekrutacije delavcev v kmetijstvu. Carrasquillo, ki deluje na področju sindikalnega organiziranja delavcev migrantov v ZDA, na podlagi svojega več desetletnega profesionalnega angažmaja ocenjuje, da je prehranski sistem v ZDA utemeljen na sistemu rasnih privilegijev. Lastniki zemlje so namreč kljub premikom v smeri bolj enakopravnosti delitve še vedno večinoma belci, medtem ko so delavci v kmetijstvu, ki omogočajo delovanje sektorja kmetijstva, praviloma pripadniki drugih rasiziranih skupin (Carrasquillo 2011).

Eden od bolj znanih načinov rekrutacije migrantov za delo v kmetijstvu v ZDA je bil t. i. program Bracero, v okviru katerega so od druge svetovne vojne v to državo prihajali delavci iz Mehike in Portorika.⁵ Program je urejal izključno zaposlovanje delavcev v panogi kmetijstva, ni pa imel namena »nadomeščanja domačih delavcev«, ki bi bili pripravljene delati. Plačilo delavcev v okviru programa naj bi bilo enako, kot bi ga za primerljivo delo dobilo lokalno prebivalstvo. V okviru tega programa je bila uradno prepovedana tudi vsakršna diskriminacija delavcev, ki so prišli v ZDA (Spletni vir 1). V tistem obdobju je bilo »na voljo« precej delavcev iz Mehike in Portorika, ki so bili za malo denarja pripravljene delati na kmetijah, kljub navedenim formalnim varovalom pa v praksi ni bilo zaznati nobene namere ali truda vlade in delodajalcev, da bi jim zagotovili dostojno plačilo ali dostop do različnih oblik socialne in zdravstvene zaščite (Carrasquillo 2011; Southern Poverty Law Center 2013).

Okoli leta 1964 so program, med drugim tudi zaradi naraščajočega pomena gibanj za civilne pravice in zavedanja o sistematičnem kršenju človekovih pravic v njegovem okviru, začeli postopoma opuščati (Carrasquillo 2011). Današnji sistem rekrutacije delavcev v kmetijstvu tako praviloma temelji na viznem programu H2A,⁶ ki pa je po svoji vsebinski zasnovi obnovitev programa Bracero. To se kaže tako, da ima ob sklenitvi delovne pogodbe delodajalec skorajda popoln nadzor nad delavcem, ki mora upoštevati njegova navodila in sprejeti višino plačila za delo. Program H2-A je vezan na enega delodajalca, ki delavca lahko pošlje nazaj v njegovo »izvorno državo«, če ne zadovoljuje njegovih pričakovanj ali če se pritoži. Obenem pa je dostop delavcev do pravne pomoči otežen oziroma ta

5 Prebivalci Mehike so sicer začeli v večjem številu prihajati v ZDA že po koncu mehiško-ameriške vojne leta 1848 in so se do leta 1965, ko so bile sprejete prve številčne omejitve zakonite migracije iz Mehike v ZDA, brez večjih omejitev začasno zaposlovali na ranjih, v kmetijstvu, rudarstvu in drugih gospodarskih panogah (Southern Poverty Law Center 2013).

6 Program je del širšega programa rekrutacije H-2, ki se deli na program H-2A, ki se nanaša na delo v kmetijstvu, in program H-2B, ki ureja delo v drugih dejavnostih (Southern Poverty Law Center 2013).

ni na voljo v zadostni meri (Carrasquillo 2011; Southern Poverty Law Center 2013).

Ko govorimo o zaposlovanju mehiških delavcev na kmetijskih posestvih v ZDA, ne moremo spregledati odmevne raziskave medicinskega antropologa Seta Holmesa z naslovom *Fresh fruits, broken bodies: Migrant Farmworkers in the United States* (»Sveže sadje, polomljena telesa. Migranti delavci v kmetijstvu v ZDA«) (Holmes 2013a). Dediščino programa *Bracero* so v času izvajanja njegove terenske raziskave na več prizoriščih v ZDA in Mehiki med letoma 2003 in 2004 zasenčili stopnjevana militarizacija ameriško-mehiške meje po 11. septembru 2001 in že konec 90. let 20. stoletja zaznani negativni učinki severnoameriškega prostotrgovinskega sporazuma NAFTA⁷ na mehiške pridelovalce koruze. S sporazumom NAFTA je bila namreč oblikovana prostocarinska cona med državami podpisnicami – ZDA, Mehiko in Kanado – in mehiška vlada je bila prisiljena takoj odpraviti carinske tarife, tudi na koruzo, ki je bila takrat njen poglavitni kmetijski pridelek. Ni pa zmoгла zvišati subvencij za pridelovanje koruze, kar je sporazum dopuščal in kar je, nasprotno, storila ameriška vlada. Tako je Holmes leta 2004 v mehiški vasici San Miguel v gorati zvezni državi Oaxaca videl, da je poceni korporacijsko razvita in pridelana gensko spremenjena koruza iz Srednjega zahoda ZDA izpodrinila cenovno dražje vrste lokalno pridelane koruze. Da bi preživel, so bili vaščani, Triquiji,⁸ prisiljeni migrirati v ZDA, tvegati nevarno prečkanje mehiško-ameriške meje in se kot sezonski delavke in delavci zaposliti na ameriških posestvih. Kot je zapisal sam antropolog: »Tega [vaščani] nikoli niso opisovali kot izbire, ampak bolj kot nekaj, kar so občutili, da so prisiljeni storiti« (Holmes 2013b: 155), da preživijo oz. manj tvegano živijo doma.

V nasprotju s klasično paradigmo migracijskih raziskav, ki se osredotoča na analizo individualnih in domnevno racionalnih motivov za izseljevanje ter slednje praviloma kategorizira kot dejavnike potiska in potega (angl. *push and pull*), Holmes vztraja pri analizi strukturnih okoliščin in mehanizmov, s katerimi t. i. strukturne sile ovirajo zgolj na videz prostovoljno izbiro nekoga pri odločanju za emigracijo (Holmes 2013b). V njegovi raziskavi tvorijo takšen strukturalni kontekst prav omenjene okoliščine propadajočih mehiških samooskrbnih kmečkih skupnosti v kontekstu sporazuma NAFTA in posledične revščine.

Tako razumljen proces migracije, ki postavi v ospredje migracijske analize mednarodne politično-ekonomske okoliščine (v našem primeru deregulacijo celotne trgovine v kmetijstvu v Mehiki in ZDA), se ne ujame v past poeno-

stavljenih dihotomij med reprezentacijami t. i. prostovoljnega ekonomskega migranta, ki je sam odgovoren, celo kriv, za posledice svoje svobodne odločitve, ter političnega begunca, ki ni sam odgovoren za svojo prisilno emigracijo in posledično zasluži drugačno obravnavo. Tudi ekonomsko migracijo bi morali uokviriti v bolečo resničnost neoliberalnih tržnih politik in ukrepov, povečanih globalnih neenakosti ter reprezentacij razvoja in svobodne trgovine in jo preučevati ne le kot družbeno pogojeno, temveč kot družbeno determinanto zdravja, saj zrcali zdravstvene učinke družbenih struktur (Castañeda idr. 2015).

Holmes je v svoji raziskavi potrdil pomen analiz, ki nagovarjajo politično-ekonomske okoliščine tako v državah izvora kot v novih državah, in opozoril na nevarnosti vedno bolj omejevalnih mejnih režimov za vsakdanja življenja migrantov. V tem oziru je Harsha Walia (v Cohen 2017) predstavila koncept mejnega imperializma, s katerim je skušala razumeti načine, na katere nacionalne države »upravljajo« z mejami, da bi omejile gibanje migrantov, in delovanja v smeri svojih ekonomskih interesov in interesov multinacionalnih korporacij. Amy Cohen (2017) koncept mejnega imperializma na primeru Programa za sezonske delavce v kmetijstvu v Kanadi uporabi za boljše razumevanje razmerij med nesvobodnim, rasiziranim delom migrantov v kmetijstvu, ambicijami politik nacionalnih držav in delodajalcev po »prožni« delovni sili ter delovanjem globalnih ekonomskih sil. Omenjeni program je del širše zasnovanega Programa za začasne tuje delavce,⁹ uvedenega leta 1973, ki ga upravljajo vlade Kanade, Mehike ter enajstih karibskih držav. V zvezi s tem Cohen opozori na pomen naraščajočih neoliberalnih politik (kot je npr. zgoraj omenjeni sporazum NAFTA) za razumevanje procesov migracij iz teh držav. Posledično je postala delovna migracija ena od redkih možnosti, ki so jo imeli obubožani prebivalci Mehike, da bi svojim družinam zagotovili boljše življenje (Cohen 2017; McCausland 2020). Pri tem ni nepomembno, da so v Mehiki vstopni pogoji za Program za sezonske delavce v kmetijstvu določeni tudi na osnovi družinskega statusa prosilca: ena od zahtev je namreč, da mora imeti oseba družinske člane, ki jih mora preživljati. Takšen pogoj naj bi zagotavljal, da se bodo delavci po koncu sezonskega dela vrnili domov, a njegova realna materialna posledica je prisilna ločitev družin.

V luči pomanjkanja delavcev v določenih sektorjih gospodarstva je oblika rekrutacije nedržavljanov v kmetijski panogi po Adamu Perryju (2012) način, da država nadzoruje »tok migracij« glede na »raso« nezaželenih migrantov. Ti hkrati ostajajo na obrobjih družbe, kar je v precejšnjem neskladju z deklarirano politiko multikulturalizma in etnične raznolikosti. Omenjeni paradoks Nandita Sharma (2006) slikovito povzame v ugotovitev, da prav organizacija nacionalnih razlik glede na predstave o »začnih tujih

7 NAFTA je kratica za North American Free Trade Agreement oz. Severnoameriški sporazum o prosti trgovini med ZDA, Mehiko in Kanado, ki je bil prvič podpisan leta 1994.

8 Po mehiškem popisu prebivalstva (2020) v zvezni državi Oaxaca živi okoli 30.000 etničnih Triquijev, še približno 5.000 pa jih živi v ZDA.

9 V izvorniku se imenuje *Temporary Foreign Worker Program*.

delavcih« kot izključenih iz nacionalnega telesa in nabora različnih oblik pravic Kanado vzpostavlja kot liberalno demokracijo, obenem pa tudi avtoritarno državo. Tistim, ki so državljanji ali imajo dovoljenje za stalno bivanje, v pravnem smislu namreč ni mogoče omejevati svobodne izbire delodajalca, kot to velja za začasne delavce v kmetijstvu. Gotovo ni pretirana ocena, da tovrstni programi v ZDA in Kanadi praviloma povečujejo različne oblike strukturnih ranljivosti te skupine migrantov. A pri takšnih procesih migracije v drugo državo oziroma načinih rekrutacije delavcev migrantov tudi Evropa ni izjema.

Ene od skrajnejših oblik izkoriščanja migrantov v kmetijstvu, ki so vezane na načine njihovega rekrutiranja, so raziskovalci identificirali v Italiji.¹⁰ Alessandra Corrado idr. (2018) navajajo, da je Italija v zadnjih treh desetletjih, torej pozneje kot na primer Kanada in ZDA, postala vedno bolj odvisna od dela migrantov v kmetijstvu. V tej panogi je prišlo do premika od prevladujočega kmetovanja z družinskimi člani k najemanju delavcev zunaj družine, in sicer zaradi večje konkurenčnosti korporativnim prehranskim verigam. Še posebno na jugu Italije je zaradi intenzifikacije kmetijstva in vedno večjega razmaha monokulturnega kmetijstva postalo potrebno večje število delavcev za kratko časovno obdobje pobiranja sadja in zelenjave. Trg dela v kmetijstvu se je po oceni avtorjev vedno bolj segmentiral, migrante pa so praviloma zaposlovali za najtežja dela. V okviru pravne strukture, v kateri je bilo dovoljenje za bivanje praviloma povezano z zaposlitveno pogodbo, se je razmahnilo število nedokumentiranih migrantov, razvil se je sistem neformalne mobilnosti, povečalo pa se je tudi število posrednikov v procesu zaposlovanja, kar je migrante pahnilo v še bolj negotov položaj odvisnosti od delodajalcev (Corrado idr. 2018).

Corrado idr. (2018) nadalje ugotavljajo, da se s tem krepi t. i. sistem *caporalato*, ki se je vzpostavil na podlagi zgodovinske organizacije trga dela v kmetijstvu na jugu Italije in v katerem nekateri posredniki, ki niso nujno del sistema organiziranega kriminala, delujejo kot vezni člen med podjetniki v kmetijstvu in delavci. Razmah takšnega posredništva so omogočile dokaj liberalne politike rekrutacije delavcev, deluje pa med drugim na etnični oziroma nacionalni osnovi: migranti, ki so v državi dlje časa, sčasoma postanejo posredniki zlasti znotraj svoje etnične skupine. To je glede na prostorsko segregacijo migrantov v izoliranih bivanjskih namestitvah oziroma mestnih predelih temeljnega pomena za zagotavljanje stalnega in dovolj velikega »priliva delavcev«, hkrati pa omogoča zmanjševanje stroškov tovrstnega dela za delodajalce. Perrotta in Sacchetto (2014) navajata primere, ko so migranti, ki so v

sprejemnih centrih ali centrih za pridržanje čakali na odločitev o svojem statusu, te centre zapustili in se vključili na neformalni trg dela v kmetijstvu. To je pomenilo, da so bili še bolj odvisni od posrednikov, saj bi jih lahko oblasti na podlagi informacije o neurejenem pravnem statusu kadarkoli izgnale iz države. Corrado (2011) omenja celo primer novih oblik sistema *caporalato*, ko je s pomočjo posrednikov prihajalo do nezakonitega dnevnega najemanja delavcev, ki so delali za izjemno nizke plače. Čeprav je bil leta 2016 sprejet zakon, ki sankcionira tako posrednike v takšnih oblikah zaposlitve kot tudi delodajalce, se v praksi pojavljata težavi njegovega uresničevanja in zaščite številnih nedokumentiranih delavcev, ki so za zakonodajo nevidni (Corrado idr. 2018; Elver in Shapiro 2021).

Delovne hierarhije v sektorju kmetijstva

Spodbujanje zgolj začasnih oblik zaposlovanja delavcev migrantov v kmetijstvu v okviru politik njihove rekrutacije pomeni povečevanje njihovih strukturnih ranljivosti, ki se izražajo tudi z oblikovanjem hierarhij delovnih pogojev in vrste dela med različnimi skupinami delavcev v kmetijstvu. Holmes v svojem delu najbolj slikovito prikaže strukturni položaj sezonskega delavca migranta v ZDA s primerom strukture delovne hierarhije na izbranem ameriškem zasebnem kmetijskem posestvu – nasadu jagodičevja – organiziranem po načelu »dvojnega zatiranja« (angl. *conjugated oppression*)¹¹ po etnični pripadnosti in vrsti dela obenem. Prepričan je, da organizacija dela na tem posestvu zrcali in obenem krepi širše družbene asimetrije vzdolž rasne, razredne in državljske razsežnosti. Na posestvu večplastno kmetijsko delo opravlja več sto zaposlenih, ki zasedajo različne delovne položaje – od lastnika posestva, sprejemalca na delo, upravljalca posestva, voznika traktorja, nadzornika pobiralcev jagodičevja do pobiralca. Holmes poudari, da strukturno nasilje ni preprosto in enosmeren pojav, saj družbeno-ekonomske strukture na makro ravni proizvajajo ranljivosti¹² prav na vsaki ravni hierarhije izbranega kmetijskega posestva. Tako npr. ocenjuje, da korporatizacija kmetijstva v ZDA in razmah mednarodnega svobodnega trga tako pritiskata na lastnike-pridelovalce, da ti ne morejo preprosto povečati plačila pobiralcem migrantskim delavkam in delavcem ali izboljšati njihovih začasnih bivališč, ne da bi bankrotirali. Prav zaradi sorazmerno nizkega položaja lastnika kmetijskega posestva v globalni hierarhiji korporacijskega »agrobiznisa« je Holmes prepričan, da je »primernejše, da lastnike-pridelovalce razumemo kot človeška bitja, ki počnejo

11 Izraz »dvojno zatiranje« po etnični in hkrati razredni razsežnosti je Holmes povzel po Philippu Bourgoisu (Holmes 2013a: 50).

12 Philippe Bourgois idr. (2017) so za klinično prakso oblikovali ocenjevalni vprašalnik (oceno stopnje strukturne ranljivosti pacienta), s čimer zagovarjajo strukturno usposabljanje v zdravstvenem in medicinskem izobraževanju.

10 To pa ne pomeni, da je Italija v tem oziru izjema v evropskem merilu, saj so sorodne prakse raziskovalci identificirali tudi v državah južne in severne Evrope (glej na primer Lulle 2021; Mešič in Wikström 2021).

HIERARHIJA	VRSTA DELA	DRŽAVLIANSTVO	JEZIK	ETNIČNA SKUPINA	
<p>NAJVEČ</p> <p>↑</p> <p>ugled</p> <p>zdravje</p> <p>finančna varnost</p> <p>nadzor nad časom</p> <p>in delom drugih</p> <p>↓</p> <p>NAJMANJ</p>	notranje delo	državljan ZDA	angleščina	Američan	
	sedeče delo			anglosaškega porekla	
					Američan japonskega porekla
	stoječe delo	rezident ZDA	španščina	Američan	
					latinskoameriškega porekla
	zunanje delo	nedokumentiran		Mehičan – mestic	
	klečeče delo	priseljensec	staroselski	Mehičan – Mikstek	
				Mehičan – Triqui	

Konceptualna shema hierarhij na kmetijskem posestvu. Vir: Holmes, 2013a: 85.

najboljše, kar lahko v neenakem in brutalnem sistemu, kot pa da jih krivimo» (prim. Holmes 2013a: 53).

Holmes je kljub specifični konceptualni shemi etnično-delovnih hierarhij, ki jo je oblikoval na podlagi opazovanja z lastno udeležbo na izbranem kmetijskem posestvu, prepričan, da je takšna slika značilna za večino severnoameriškega kmetovanja. Kot je razvidno iz zgornje slike, se na dnu hierarhije nahajajo nedokumentirani sezonski priseljenci-kmetijski delavci iz mehiške etnične skupine Triqui, ki v nasadih na višku sezone pobirajo jagodičevje tudi do 18 ur na dan, pri čemer pretežno klečijo, so izpostavljeni neugodnim vremenskim razmeram (vročini ali mrazu) in pesticidom, med vsemi zaposlenimi zasedajo najmanj ugledno delovno mesto, ki je slabo plačano, so slabega zdravja, živijo v manj kakovostnih ločenih začasnih delovnih bivališčih, njihov čas pa upravljajo in nadzirajo višje rangirani zaposleni na posestvu.

Holmes trdi, da trpijo prav vsi zaposleni, pri čemer s trpljenjem razume telesno in duševno zdravje, pa tudi eksistencialne težave in medosebne napetosti. Vendar posebej poudari, da je »trpljenje v splošnem tudi kumulativno [raz-

porejeno] od vrha do dna [hierarhične lestvice]« (Holmes, 2013a: 95). Nižje na hierarhični lestvici se nahaja delavec, bolj nevarno, psihološko stresno in telesno obremenjujoče delo ima. V primerjavi z lastniki posestva, ki praviloma trpijo za boleznimi višjega srednjega razreda (npr. boleznimi srca in rakom na dojki), in srednje rangiranimi upravljavci, ki so ob tem podvrženi tudi ponavljajočim se stresnim poškodbam, kot je npr. sindrom karpalnega kanala, je Holmes pri pobiralcih jagodičevja zabeležil tveganje za srčna obolenja, številne oblike raka, zastrupitve zaradi pesticidov, mišično-skeletne poškodbe in kronične bolečine. Tudi v Kanadi sta med ključnimi dejavniki prekarizacije delavcev v kmetijstvu začasnost njihovega statusa in posledično nizka raven njihovih socialnih pravic, hkrati pa so delovne hierarhije v kmetijstvu oblikovane glede na rasne in etnične pripadnosti delavcev. Cohen (2017) je pokazala, da so delavci v kmetijstvu kljub temu, da imajo začasno urejen pravni status v Kanadi, v nenehnem prekarnem položaju in živijo v strahu pred deportacijo. V praksi namreč delavci, ki v Kanadi delajo v okviru omenjenega programa, skorajda nimajo dostopa do ureditve stalnega statusa v

državi in do socialnih storitev in nimajo možnosti delovne mobilnosti. Poleg tega so obvezani živeti v bivanjskih namestitvah, ki jim jih uredi delodajalec, najpogosteje kar na kmetiji; dokumentirani pa so tudi primeri, ko so bile bivanjske namestitve prostorsko segregirane glede na t. i. rasno pripadnost delavcev, pri čemer so temnopolti praviloma dobili najslabše namestitve.

Njihova delovna dovoljenja so vezana na delodajalca, s čimer se vzpostavlja sistem prisilne vezanosti na enega delodajalca, ne glede na njegove morebitne kršitve delavskih pravic. Nezanemarljivo ni niti dejstvo, da so delavci v okviru programa odvisni od delodajalcev tudi zato, ker jim ti dajejo ocene, na podlagi katerih lahko v prihodnosti ostanejo v programu, kar povečuje neenakosti v moči med delavci in delodajalci in otežuje kakršnekoli pritožbe delavcev. Poleg tovrstnih pravnih regulativ delodajalci uporabljajo vrsto drugih postopkov za nadzorovanje delavcev: med njimi so zasegi potnih listov, odkrit in prikrit nadzor, politike prepovedi sprejemanja obiskovalcev in uživanja alkohola ter določanje najpoznejših ur prihoda v bivanjsko namestitev.

Četudi tovrstni cilji Programa za sezonske delavce v kmetijstvu niso eksplicitni, se z ločevanjem delavcev na državljane Kanade in »zgoj« začasne migrante po oceni Cohen (2017: 139) oblikujejo hierarhije, ki so med drugim tudi rasizirane in razredno določene. »Zaželeni migranti«, ki domnevno posedujejo večšine, ki jih vlada in delodajalci razumejo kot »vredne« trajnejšega statusa, praviloma prihajajo iz t. i. razvitih držav ali iz bogatih družin v državah »globalnega juga«. Po drugi strani migranti, ki prihajajo v okviru začasnih shem, praviloma nimajo višjih ravni izobrazbe oziroma njihova izobrazba v Kanadi ni priznana. Na tej podlagi Cohen zaključuje, da je ta program del procesa mejnega imperializma, ki povečuje prekarni položaj migrantov, hkrati pa tudi utrjuje zakoreninjene predstave o tem, kaj pomeni »biti Kanadčan«.¹³

Kot že omenjeno, se izkoriščanje delavcev v kmetijstvu tudi v Italiji pogosto začne že s samim procesom rekrutacije delavcev, ki ga v veliki meri nadzorujejo posredniki. To v praksi pomeni, da posredniki nadzorujejo velik del delovnega in vsakdanjega življenja delavcev, kot so na primer rekrutacija, prevoz, pogajanja o plačah, obroki, namestitve, delovni čas in navsezadnje tudi socialni stiki delavca, kar odpira prostor za nasilje, izkoriščanje in izsiljevanje. Tovrstnemu ravnanju so po ugotovitvah Corrado idr. (2018) zaradi negotovega statusa v večji meri podvrženi migranti iz držav, ki niso članice Evropske unije. Vendar pa avtorji opozarjajo, da je bilo v zadnjih letih zabeleženih

vedno več primerov zlorab tudi v primerih delavcev iz Evropske unije, zlasti agencijskih in napotenih delavcev. Hilal Elver in Melissa Shapiro (2021) sta prepričani, da delavci praviloma nimajo možnosti alternativne zaposlitve oziroma izhoda iz takšnih zaposlitvenih aranžmajev.

Manifestacije strukturnega nasilja in neenakosti v vsakdanjih življenjih

Ekonomske, socialne in politične hierarhije v procesu rekrutacije in delovnega življenja delavcev migrantov v kmetijstvu vplivajo tudi na njihovo zdravstveno stanje. V okviru koncepta strukturne ranljivosti raziskovalci izpostavljajo dejstvo, da institucije in prakse, ki naj bi migrantom pomagale, v praksi – pogosto nenamerno – prispevajo k zdravstvenim tveganjem določenih skupin prebivalstva (Carruth idr. 2021).

Holmes v svojem delu obravnava simbolno nasilje, ki ga posebej izpostavi v praksah zdravstvenega osebja do kmetijskih sezonskih delavcev iz etnične skupine Triqui, ki – podobno kot javnost – ni zmoglo prepoznati družbenih determinant njihovih obolenj. Tako med drugim opiše primer delavca, ki si je poškodoval koleno, sam pa ga je pospremil na urgentno kliniko. Izkazalo se je, da sta celoten postopek obravnave oz. komunikacija med delavcem in zdravnikom potrdila večino dimenzij družbeno neobveščene »kliničnega pogleda«¹⁴ – od tega, da zdravniki bolj vrednotijo svoja opažanja in biotehnično preverjanje pacientovega telesa (npr. rentgen kolena) kot pa pacientov opis socialne in zaposlitvene zgodovine, do tega, da so zdravniki podvomili v pacientov opis telesnega doživljanja bolečine in slabih delovnih okoliščin, saj so mu predlagali, naj se kljub bolečini vrne na delo; krivdo za bolečino so namreč pripisali pacientovemu vedenju (nepravilno naj bi pobiral jagodičevje) (prim. Holmes 2013a: 125).

Čeprav je Holmes v svoji etnografiji navedel tudi pozitivne oziroma nevtralne percepcije zdravstvenega osebja do pacientov iz skupine Triqui, se je osredotočil na negativne in naravnost rasistične zaznave, ki so sporočale, da so za zdravstveno stanje pacientov krivi njihov telesni ustroj, etničnost in kultura vedenja, pri čemer so povsem ignorirali tako svoj kot pacientov položaj v asimetrični družbeni strukturi moči. V prvi vrsti je pripisovanja krivde za trpljenje delavcev migrantov identificiral v mitu o brezrazredni individualistični ameriški družbi, v kateri lahko vsak neovirano počne, kar hoče. Prepričan je, da takšen in podobni miti »zbrišejo etnično-državlansko hierarhijo, ki zaznamuje materialna življenja tistih, ki delajo v ameriškem kmetijstvu« (Holmes 2013a: 167).

Prav tako Holmes opozori, da so številni belski prebivalci trpljenje migrantskih delavcev v kmetijstvu razumeli kot nekaj običajnega; preprosto so sprejeli, da so delovne in življenjske razmere sezonskih delavcev migrantov zanje

13 Julie-Ann McCausland (2020) je na podlagi pregleda raziskav v medijskem kot tudi političnem govoru o rekrutaciji migrantov identificirala rasizirane predpostavke o njihovih značilnostih. Ena od teh je javno izražena predstava iz 60. let prejšnjega stoletja, da delavci migranti niso ustrezno »prilagojeni« na podnebne razmere v Kanadi, kar je v javnosti predstavljalo enega od argumentov za njihovo zgolj začasno prisotnost na ozemlju Kanade.

14 Izraz »klinični pogled« je Holmes (2013a: 114) povzel po Foucaultu.

normalne. Tovrstna normalizacija njihovih razmer pa je po Holmesu podprta tako z naturalizacijo, ki jo je identificiral v tistih presoajah, ki so na telesa migrantov Triqui gledale, kot da si zaslužijo takšen družbeni položaj – npr. da so najboljši za delo kleče, tj. pobiranje jagodičevja, ker so nizke rasti – kot tudi z internalizacijo, ki jo je prepoznal v prepričanjih delavcev Triqui, ki niso uporabljali zaščitne opreme ob škropljenju jagodičevja, češ da pesticidi prizadenejo le belske Američane, ki imajo bolj šibka in občutljiva telesa v primerjavi z njimi. Prav takšna (samo)zaznava telesnih razlik, ki obenem krepi naturalizacijo in reprodukcijo zati-ralskih struktur, je po Holmesu (2018) značilna za interna-lizacijo njihovega razrednega položaja.

Prav zaradi normalizacije in z njo podprte internalizacije razmer mehiških migrantov kmetijskih delavcev Holmes vztraja, da je njihova obolenja nujno presojati kot uteleše-no nasilje oziroma pokazati, da so pogosto manifestacija strukturnega, simboličnega in političnega nasilja ter neenakosti, ki bi jih moralo nagovarjati globalno zdravstvo po zgledu socialne medicine (Holmes idr. 2014).

Tudi v drugih sferah vsakdanjega življenja so odzivi na naraščajočo prisotnost migrantov v kmetijstvu različni, a v nekaterih primerih je prišlo celo do odkritih izražanj rasizma in nasilja. Cohen (2017) izpostavlja, da se zaradi pomanjkanja dostopa do prevoza, dolgih delavnikov in življenja na kmetiji v Kanadi vzpostavljajo raso segregirane skupnosti, kjer so temnopolti in Latinskoameričani omejeni na redke, praviloma od lokalne skupnosti »skrite« prostore. Po drugi strani člani teh skupnosti zaradi svoje domnevne »nebel-skosti« doživljajo diskriminacijo, na podlagi predpostavk o domnevnem kriminalnem vedenju posameznih rasiziranih skupin pa celo kriminalizacijo v lokalnih skupnostih, kjer prebivajo. Podobno se dogaja v Italiji, kjer je namestitev za delavce v kmetijstvu segregirana: lokalne skupnosti vzpo-stavijo sprejemne centre za omejeno število delavcev z ure-jenimi dokumenti, mnogi delavci, zlasti tisti iz držav vzhod-ne Evrope, živijo v zapuščenih namestitvah, pogosto brez elektrike, gretja in vode, delavci iz Afrike pa pogosto živijo v velikih »getih«, kot jih sami imenujejo, ko na majhnem prostoru (v improviziranih kolibah, zapuščenih stavbah, tovarnah ipd.) skupaj živi več sto ljudi. Omenjena organi-zacija namestitve zunaj večjih mest spodbuja prostorsko, ekonomsko, kulturno in politično osamitev teh delavcev od lokalnega prebivalstva (Perrotta in Sacchetto 2014).

Corrado (2011) analizira primer mesta Rosarno v Kalabriji, kjer so migranti iz Afrike v vsakdanjem življenju doživljali različne oblike rasizma, ki so se kazale na primer kot ropi, grožnje in nadlegovanje. Nasilje nad migranti je bilo med drugim način delovanja organizirane kriminalne z družbe 'Ndrangheta, ki v veliki meri deluje po načelih mafije. Ta združba sicer dobiva velik del svojih prihodkov iz drugih virov, kot so trgovanje z drogami in orožjem, industrijske in komercialne aktivnosti ter organizirano izsiljevanje, a njeno delovanje sega tudi na področje organiza-

cije prihoda migrantov v Italijo in njihovega zaposlovanja tako v poljedelstvu v južni Italiji kot na gradbiščih na severu države. Prišlo je celo do primerov, ko so bili »lokalni delavci« izrinjeni iz trga dela v kmetijstvu, saj je združba 'Ndrangheta »vsilila« zaposlitev migrantov.

Nasilje nad pripadniki skupnosti migrantov iz Afrike v združbi se celo kaže kot nekakšen obred prehoda v odraslost za mlade, ki želijo postati njeni člani. Po streljanju na enega izmed pripadnikov skupnosti migrantov leta 2010 so se zaradi vzdušja strahu in terorja začeli množični protesti te skupine, kar je vodilo v naraščajoče pozive političnih in drugih javnosti tako na lokalni kot tudi na nacionalni ravni po omejitvi domnevno nezakonitih oblik migracije. Corrado (2011: 199) v takem odzivu migrantov identificira zlasti odziv na lokalne rasizme kot posledico »selektivne in stigmatizirajoče diferenciacije, ki se spodbuja tako na politični kot tudi na institucionalni ravni; kot odziv na nasilje lokalnih kriminalnih združb in na socio-kulturne dejavnike izkoriščanja in izključevanja migrantov«. Še več, tovrstni odzivi lokalnih skupnosti kažejo na ambivalenco med ekonomsko potrebo po delu migrantov na poljih in sovražnostjo do njihove prisotnosti na ulicah (Corrado idr. 2018).

Sklepni premislek

Če je bilo še pred nekaj desetletji proučevanje položaja migrantov, ki delajo v kmetijstvu, dokaj obrobna tema raziskovalcev na področju migracij kot tudi kmetijstva, pa v zadnjih dveh desetletjih beležimo razmah zanimanja za to skupino delavcev. Na eni strani je to lahko posledica premika k vedno bolj intenzivnemu kmetijstvu, ki »narekuje potrebo« po »prožnih delovnih aranžmajih«, ki so pogosto zgoljčasne narave. Hkrati pa ne moremo spregledati stopnjevanje korporatizacije kmetijstva, ki celo lastnike kmetijskih posesti postavlja v ranljiv položaj v kontekstu kmetijskega tekočega traku (angl. *agricultural treadmill*) – pasti zahtev po stalnih in vse večjih investicijah za ohranitev konkurenčnosti. Vendar so prav migranti, ki delajo v kmetijstvu, tista skupina, ki doživlja najbolj skrajne oblike strukturnih neenakosti, nasilja in ranljivosti. To je moč prepoznati že pred in med samim procesom migracije v državo sprejema, ki ga praviloma določajo spremenjeni konteksti na globalni ravni, ne pa prostovoljna izbira posameznika.

V luči vedno bolj omejevalnih migracijskih politik ni naključje, da programi rekrutacije v panogi kmetijstva v vseh analiziranih državah praviloma temeljijo na zgolj začasnem bivanju te skupine, ki je obenem upravičena zgolj do ozkega nabora socialnih in ekonomskih pravic. Strukturne razsežnosti tovrstnih ranljivosti se kažejo tudi v konkretnih življenjskih in delovnih pogojih te skupine migrantov: delovne hierarhije v panogi kmetijstva so oblikovane po vrsti dela ter etnični oziroma rasni pripadnosti, pri čemer je na primer položaj nedokumentiranih migrantov najslabši, državljani pa so praviloma na vrhu tovrstnih hierarhij.

Tudi različne javnosti ne zmorejo prepoznati družbene determiniranosti ranljivosti migrantov v kmetijstvu, temveč jih prepoznavajo kot posledico njihovih tveganih vedenj in domnevno prostovoljne odločitve za migracijo.

Odzivi lokalnih skupnosti na naraščajočo prisotnost migrantov navsezadnje kažejo na vedno bolj prisoten paradoks med v javnosti deklarirano politiko multikulturalizma in etnične raznolikosti na eni strani ter naraščajočimi lokalnimi rasizmi na drugi strani. In čeprav se je v aktualnih razmerah pandemije bolezni Covid-19 celo okrepiło zavedanje o »nujnosti« posameznih členov sodobnih oskrbovalnih verig, tudi delavcev v kmetijstvu, prve analize potrjujejo, da so se strukturne ranljivosti za slabše zdravstvene izide delavcev v t. i. nujnih dejavnostih povečale (Haley idr. 2020; Spletni vir 2). Ali lahko dolgoročno vendarle pričakujemo pravičnejšo obravnavo te skupine delavcev, ostaja odprto vprašanje. Zdi pa se, da je na mestu ocena Kinga idr. (2021), da je med kmetijstvom in migracijami ljudi kar nekaj povezav, ki se medsebojno (so)oblikujejo in krepijo in ki bi jih veljalo podrobneje teoretično in empirično raziskati tudi v Sloveniji.

Zahvala

Članek je nastal v okviru potekajočih projektov, katerih vodji sta avtorici prispevka. Prva avtorica je vodja aplikativnega raziskovalnega projekta Težave v duševnem zdravju migrantk_ov: izkušnje prepoznavne in obravnave (številka L5-3183), ki ga sofinancirata Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna ter Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Druga avtorica pa je vodja temeljnega raziskovalnega projekta Spremembe v kmetijstvu skozi oči in telesa kmetov (številka J6-2577), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

Viri in literatura

BOFULIN, Martina: *Daleč doma: migracije iz Ljudske republike Kitajske v Slovenijo*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016.

BOURGOIS, Philippe, Seth M. Holmes, Kim Sue in James Quesada: Structural vulnerability: operationalizing the concept to address health disparities in clinical care. *Academic Medicine: Journal of the Association of American Medical Colleges* 92/3, 2017, 299–307.

CARRASQUILLO, Nelson: Race and Ethnicity from the Point of View of Farm Workers in the Food System. *Race/Ethnicity: Multidisciplinary Global Contexts* 5/1, 2011, 121–131.

CARRUTH, Lauren, Carlos Martinez, Lahra Smith, Katherine Donato, Carlos Piñones-Rivera in James Quesada: On Behalf of the Migration and Health in Social Context Working Group: Structural vulnerability: migration and health in social context. *BMJ Global Health*, 2021, 1–5.

CASTAÑEDA, Heide, Seth M. Holmes, Daniel S. Madrigal, Maria-Elena DeTrinidad Young, Naomi Beyeler in James Quesada: Immigration as a social determinant of health. *Annual Review of Public Health* 36/1, 2015, 375–392.

COHEN, Amy: "Slavery hasn't ended, it has just become modernised": Border Imperialism and the Lived Realities of Migrant Farmworkers in British Columbia, Canada. *ACME An International Journal for Critical Geographies* 18/1, 2017, 130–148.

COLLINS, L. Francis in Thomas Bayliss: The good migrant: Everyday nationalism and temporary migration management on New Zealand dairy farms. *Political Geography* 80, 2020, 1–11.

CORRADO, Alessandra: *Clandestini in the Orange Towns: Migrations and Racisms in Calabria's Agriculture*. *Race / Ethnicity: Multidisciplinary Global Contexts* 4/2, 2011, 191–201.

CORRADO, Alessandra, Francesco Saverio Caruso, Martina Lo Cascio, Michele Nori, Letizia Palumbo in Anna Triandafyllidou: Is Italian agriculture a 'pull factor' for irregular migration – and, if so, why?, Open Society, European Policy Institute Report, 2018; <https://www.opensocietyfoundations.org/uploads/ba12312d-31f1-4e29-82bf-7d8c41df48ad/is-italian-agriculture-a-pull-factor-for-irregular-migration-20181205.pdf>, 26. 7. 2022.

CUKUT KRILIĆ, Sanja: *Spol in migracija: izkušnje žensk kot akterk migracij*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009.

ELVER, Hilal in Melissa Shapiro: Violating Food System Workers' Rights in the Time of Covid-19: The Quest for State Accountability. *State Crime Journal* 10/1, 2021, 80–103.

FAWCETT, Barbara: Vulnerability: Questioning the certainties in social work and health. *International Social Work* 52/4, 2009, 473–484.

HALEY, Ella, Suzana Caxaj, Glynis George, Jenna L. Hennebry, Eliseo Martell in Janet McLaughlin: Migrant Farmworkers Face Heightened Vulnerabilities During COVID-19. *Journal of Agriculture, Food Systems, and Community Development* 9/3, 2020, 35–39.

HOLMES, Seth M.: *Fresh fruit, broken bodies: migrant farmworkers in the United States*. Berkeley: University of California Press, 2013a.

HOLMES, Seth M.: »Is it worth risking your life?«: ethnography, risk and death on the U.S.-Mexico border. *Social Science & Medicine* 99, 2013b, 153–161.

HOLMES, Seth M.: Commentary: Marking 'Preemptive Suspects': Migration, Bodies, and Exclusion. *Latin American Perspectives* 45/6, 2018, 30–36.

HOLMES, Seth M., Jeremy A. Greene in Scott D. Stonington: Locating global health in social medicine. *Global Public Health* 9/5, 2014, 475–480.

HRŽENJAK, Majda: Precarious situations of care workers in home-based elder care in Slovenia. *New solutions: a journal of environmental and occupational health policy* 27/4, 2018, 483–500.

HRŽENJAK, Majda: Multi-local and cross-border care loops: comparison of childcare and eldercare policies in Slovenia. *Journal of European Social Policy* 29/5, 2019, 640–652.

ILO (INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION): *Seasonal Migrant Workers' Schemes: Rethinking Fundamental*

- Principles and Mechanisms in light of COVID-19*, 2020; https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---migrant/documents/publication/wcms_745481.pdf, 26. 7. 2022.
- ILO (INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION): *Global Estimates on International Migrant Workers*, 2021; https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_808935.pdf, 1. 8. 2022.
- KING, Russell: Southern Europe in the changing global map of migration. V: Russell King, Gabriella Lazaridis in Charalambos Tsardanidis (ur.), *Eldorado or Fortress? Migration in Southern Europe*. London: Macmillan, 2000, 1–26.
- KING, Russell, Aija Lulle in Emilia Melossi: New perspectives on the agriculture-migration nexus. *Journal of Rural Studies* 85, 2021, 52–58.
- KMETIJSKO GOZDARSKA ZBORNICA SLOVENIJE: *Postopek najema tujih sezonskih delavcev*, 2018; https://www.kgz.si/uploads/dokumenti/strokovna_gradiva/postopek_najema_tujih_sezonskih_delavcev.pdf, 2. 3. 2019.
- KNEŽEVIĆ HOČEVAR, Duška: *Etnografija medgeneracijskih odnosov: dom in delo na kmetijah skozi življenjske pripovedi*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2013.
- KNEŽEVIĆ HOČEVAR, Duška in Sanja Cukut Krilić: Contestable demographic reasoning regarding labour mobility and migration. *Dve domovini: razprave o izseljenstvu* 50, 2019, 131–146.
- KNEŽEVIĆ HOČEVAR, Duška in Sanja Cukut Krilić: Duševno zdravje in migracije: uporabnost programa Prva pomoč na področju duševnega zdravja. *Dve domovini: razprave o izseljenstvu* 54, 2021, 205–219.
- LAIDLAW, James: Agency and Responsibility. Perhaps You Can Have Too Much of a Good Thing. V: Michael Lambek (ur.), *Ordinary Ethics. Anthropology, Language, and Action*. New York: Fordham University Press, 2010, 143–164.
- LeBARON, Genevieve: Unfree Labour Beyond Binaries. *International Feminist Journal of Politics* 17/1, 2013, 1–19.
- LeBARON, Genevieve in Nicola Phillips: States and the Political Economy of Unfree Labour. *New Political Economy* 24/1, 2017, 1–21.
- LULLE, Aija: Temporal fix, hierarchies of work and post-socialist hopes for a better way of life. *Journal of Rural Studies* 84, 2021, 221–229.
- McCAUSLAND, Julie-Ann: Racial Capitalism, Slavery, Labour Regimes and Exploitation in the Canadian Seasonal Agricultural Workers Program. *Caribbean Quilt* 5, 2020, 55–61.
- MEDICA, Karmen in Goran Lukič: *Migrantski circulus vitiosus: delovne in življenjske razmere migrantov v Sloveniji*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 2011.
- MEDVEŠEK, Mojca, Romana Bešter in Sara Brezigar: Položaj priseljencev in potomcev priseljencev z območja nekdanje Jugoslavije na trgu dela v Sloveniji. *Razprave in gradivo*, 58, 2009, 24–57.
- MEŠIĆ, Nedžad in Eva Wikström: Ruptures and acts of citizenship in the Swedish berry-picking industry. *Journal of Rural Studies* 88, 2021, 518–526.
- MOOTEN, Nalinie: Racism, Discrimination and Migrant Workers in Canada: Evidence from the Literature, 2021; <https://www.canada.ca/content/dam/ircc/documents/pdf/english/corporate/reports-statistics/research/racism/r8-2020-racism-eng.pdf>, 15. 7. 2022.
- QUESADA, James, Laurie K. Hart in Philippe Bourgois: Structural vulnerability and health: Latino migrant laborers in the United States. *Medical Anthropology* 30/4, 2011, 339–362.
- PAJNIK, Mojca: Migrants as cheap labourers in Europe: towards critical assessment of integration. *Migracijske i etničke teme* 28/2, 2012, 143–163.
- PAJNIK, Mojca in Veronika Bajt: Migrant women's work: intermeshing structure and agency. *Ars & humanitas: revija za umečnost in humanistiko* 7/2, 2013, 163–176.
- PERROTTA, Domenico in Devi Sacchetto: Migrant farmworkers in Southern Italy: ghettos, caporalato and collective action. *International Journal on Strikes and Social Conflicts* 1/5, 2014, 75–98.
- PERRY, Adam: Barely legal: racism and migrant farm labour in the context of Canadian multiculturalism. *Citizenship Studies* 16/2, 2012, 189–201.
- REPIČ, Jaka: Vloga neformalne ekonomije pri migracijskih procesih v Španiji. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 47/1–2, 2007, 29–35, 127–128.
- REPIČ, Jaka: Migration, informal economy and social exclusion in Spain. *Studia ethnologica Croatica* 22, 2010, 165–186.
- ROGALY, Ben: Commentary: Agricultural racial capitalism and rural migrant workers. *Journal of Rural Studies* 88, 2021, 527–531.
- RYE, Johan Fredrik in Sam Scott: International labour migration and food production in rural Europe: a review of the evidence. *Sociologia Ruralis* 58/4, 2018, 928–952.
- SARGEANT, Malcolm: Health and safety of vulnerable workers in a changing world of work, 2009; https://www.bollettinoadapt.it/old/files/document/4433WP_09_101.pdf, 30. 7. 2022.
- SHARMA, Nandita. *Home Economics Nationalism and the Making of 'Migrant Workers' in Canada*. Toronto: University of Toronto Press, 2006.
- Spletni vir 1: The Bracero Program; https://www.unco.edu/colorado-oral-history-migratory-labor-project/pdf/Bracero_Program_PowerPoint.pdf, 15. 7. 2021.
- Spletni vir 2: »More Exposed & Less Protected« in Canada: Racial Inequality as Systemic Violence During COVID-19; <https://www.vawlearningnetwork.ca/docs/Systemic-Racism-Covid-19-Backgrounder---Plaintext1.pdf>, 10. 7. 2021.
- SOUTHERN POVERTY LAW CENTER: Close to Slavery: Guestworker Programs in the United States, <https://www.splcenter.org/20130218/close-slavery-guestworker-programs-united-states>, 5. 7. 2021.

ŠKRABAN, Juš, Sara Pistotnik in Uršula Lipovec Čebren: Neenakosti in ranljivosti v zdravju: izhodišča za raziskavo. V: Ivanka Huber, Uršula Lipovec Čebren in Sara Pistotnik (ur.), *Neenakosti in ranljivosti v zdravju v Sloveniji: kvalitativna raziskava v 25 okoljih*. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2020, 11–23.

VIROKANNAS, Elina, Suvi Liuski in Marjo Kuronen: The contested concept of vulnerability: a literature review. *European Journal of Social Work* 2018, 1–13.

VREČER, Natalija: *Integracija kot človekova pravica: Prisilni priseljenci iz Bosne in Hercegovine v Sloveniji*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007.

Structural Vulnerabilities of Migrant Workers in Agriculture

The article discusses selected national regimes of labour migration in the USA, Canada, and Europe to examine the structural vulnerabilities of migrant farmworkers. In this respect, it addresses wider political-economic circumstances in both sending and receiving countries, in order to understand the ethnic, racial and class dimensions of such vulnerabilities. At the international level, in the last few decades, researchers have given increased attention to the topic of migrant work in agriculture which is a result of the process of intensification of agricultural production, causing increased immigration flows also to rural areas. Studies on this topic reveal a neglect of the subject at the governmental level, especially when it comes to undocumented migrants and racial minorities that suffer extreme forms of exploitation on farms, which could essentially amount to slavery. Selected case studies confirm that the organisation of work in agriculture mirrors larger social asymmetries across racial, class, and citizenship lines. Symbolic violence towards seasonal workers in agriculture thus overlooks the social and structural determinants of their socio-economic position, for instance the social determinants of their health and illnesses. The cases confirm the need for a thorough examination of the socio-political and economic circumstances in sending and receiving countries, and for the study of increasingly restrictive migration regimes as well as the global economic forces that determine the position of migrant workers in agriculture. The article also examines selected racist incidents in local communities that strengthen the paradox between the perceived multiculturalism and the “economic need for migrant workers” on the one hand, and their engagement and presence in local communities on the other.

